

סמסטר ב - דף 9

ברכות דף סא א - סא ב: מזומן לחיי העולם הבא

ויבן ה' אל-קים את הצלע

על יצירת אדם וחווה נאמרו דרשות רבות. דרשות אלו מתייחסות כמובן גם למערכת היחסים העתידית בין האיש והאישה. חשוב, מה היחס בין התיאור אשר מובא בהם ובין הפירוש אשר מובא בגמרא? מוכר הוא פירוש הנסירה המדרשי:

בראשית רבה (וילנא) פרשת בראשית פרשה ח

ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו, רבי יוחנן פתח (תהלים קלט) אחר וקדם צרתני וגו', א"ר יוחנן אם זכה אדם אוכל שני עולמות שנאמר אחר וקדם צרתני ואם לאו הוא בא ליתן דין וחשבון שנאמר (שם) /תהלים קל"ט/) ותשת עלי כפכה, אמר רבי ירמיה בן אלעזר בשעה שברא הקב"ה את אדם הראשון אנדרוגינוס בראו הדא הוא דכתיב זכר ונקבה בראם, א"ר שמואל בר נחמן בשעה שברא הקב"ה את אדם הראשון דיו פרצופים בראו, ונסרו ועשאו גביים גב לכאן וגב לכאן, איתיבון ליה והכתיב ויקח אחת מצלעותיו אמר להון מתרין סטרוהי, היך מה דאת אמר (שמות כו) ולצלע המשכן דמתרגמינן ולסטר משכנא וגו',

ר' יהודה אברבנל משווה בין סיפור הנסירה המדרשי ובין הסיפור המיתולוגי אשר מובא בפילוסופיה היוונית. [נספח, מתוך 'שיחות על אהבה', עמ' 407-419].

ר' יהודה אברבנל. בנו של ר' יצחק אברבנל. רופא משורר ופילוסוף יהודי. ברח מספד על הגירוש. ספרו 'שיחות על אהבה' הוא מהספרים המרכזיים אשר עוסקים באסטיטקה של בתקופת הרנסאנס.

בהמשך נאמרו פירושים רבים על תיאור זה.

|| מה המגמות הפרשנויות אצל כל אחד מהפרשנים?

|| מהי השניות הבסיסית אשר קיימת על פיהם אצל אדם הראשון.

ר' יצחק עראמה, עקידת יצחק, שער נ"ב.

אמר ר' ירמיה בן אלעזר, דו פרצופין ברא הקב"ה באדם הראשון, שנאמר "אחר וקדם צרתני". האדם אשר קיבל חומרו הצורה המדברת, והוא אפשר לו להבדיל צורתו ולעצמה עד שתיפרד מהחומר ויהיו כשני נמצאים הפכיים, במות האחד יחיה השני, כמו שהשירתנו לזה התורה האלקית... כי הנושא לצורתו (=הגוף) ייחשב לחלק אחד, והצורה עצמה לחלק אחר, וכמו שאמרו ז"ל שהאדם נברא דו פרצופים. [שני הפרצופים הם שני החלקים באדם: החומר (הגוף) והצורה (הנשמה)].

ר' חיים בן עטר, אור החיים, בראשית ב, יח

...דאמר ר' ירמיה בן אלעזר: דו פרצופין ברא הקב"ה באדם הראשון שנאמר "אחר וקדם צרתני". "ויבן ה' אלהים את הצלע" - רב ושמואל; חד אמר פרצוף וחד אמר זנב. ונראה לפי מה שקדם מדברי רז"ל (ב"ר ח א) כי אדם וחווה דו פרצופין נבראו, למאן דאמר פרצוף ולמאן דאמר זנב כדאיתא (ברכות סא.), וכפי זה זאת האשה וזה בניינה, כי מתחילה בראה דבוקה עמו ממש למאן דאמר כסברתו ולמאן דאמר כסברתו. ובסדר זה ישנם גם כן בהכנת המוליד, דהלא תמצא שאמר ה' להם פרו ורבו וגו' (לעיל א כח) קודם הנסירה, הא למדת שהינכם ה' להוליד גם בהיותם בסדר זה, וזאת האשה אשר נסר ה' ולקחה ממקום דביקתה אשר בראה ביום הבראה...

וזה הוא שיעור ומשמעות הכתובים: אחר אשר הודיע אותנו בבריאת יום שישי כי ברא האדם זכר ונקבה דו פרצופין או זנב, ראה ה' כי לא נכון שיהיה האדם בד אחד והגם שהיתה לו בת זוג אף על פי כן אחד היה ואינו אלא לבדו, המשל בזה אם ירצה הוא ללכת לעשות חפציו תלך עמו, גם אם תלך האשה לשמש בעלה ילך עמה גם כן ונמצא שהוא בד אחד, ונמלך ה' כי העזר תהיה עזר כנגדו, פירוש בנין נפרד למולו לשמשו ולהכנתו, כי

לבחינת ההולדה והזיווג כבר הוטבע בסדר הראשון כי מצינו לו שצוה להם פרו ורבו קודם הנסירה... ולפי דרכינו יש טעם נכון בחקירה אחת למה ה' נמלך ממחשבתו ראשונה שברא האדם ובת זוגו עמו וחזר ונסרה, כי הכוונה היא להודיע כי מעשה ה' טוב הוא לכל ואלהים חשבה לטובה וברא יחד זכר ונקבה, אלא דלצד הנאת האדם לסדר הכנתו הפרידם שכל הנבראים אין נשתוין אליו ואין מציאות לברוא לו אדם אחר להכנתו כי יש טעמים רבים ונכבדים לבלתי עשות ה' ב' אדם כמאמרם ז"ל (סנהדרין לח.) והבן. נמצאת אומר כי כל סדר האמור בפרשה זו בבקשת העזר ושלילתו והמצאתו אינו אלא לצד עשות הנקבה נפרדת מהזכר כי טוב הב' מהאחד, אבל לענין הזיווג הכנת פריה ורביה כבר בראו ה' ביום ו' ובראם לפרות ולרבות, ואין מניעה לזה לצד שאין פנים בפנים כי הכינם ה' להרכבה גם בסדר שהיו בה אחר ואחור שיריק הזכר הזרע דרך מקום אשר בו נוצר. [מבאר כי גם בזמן שהיו הזכר והנקבה מחוברים היתה אפשרית הפרייה והרבייה, אך הקב"ה רצה ליצור לאדם עזר נפרד.]

הרב קוק, אורות א, י"ג.

אי אפשר לאדם להפרד מדבקות האלהית, ואי אפשר לכנסת ישראל להפרד מצור ישעה אור ד' אלהי ישראל. אבל אי האפשרות הזאת, ההולכת ומופיעה בכל הדורות, יש בה הכרח טבעי, שאיננו נותן מקום לבהירות הדעת לגלות את פעולתה. על כן באים ימים שתדמה נופלת על האדם, והפרצופים ננסרים זה מזה, עד שהפירוד הגמור נעשה אפשרי, ובכללות התרדמה במקום צלע מחוברת, חיבור טבעי, גב לגב, עומדת תפארת אדם בכליל הדרה, שהבחירה השכלית מכרת לומר "זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי", והעולם מתכונן בהופעת חיים ותולדות קיימות עדי עד. האפשרויות לדבר "גבוהה גבוהה", על דבר שמד, על דבר כפירה, על דבר פירודים מוחלטים, הן תולדותיה של הנסירה, המביאה לידי ההתאחדות הגמורה, הצורית החפשית, "כמשוש חתן על כלה ישיש עליך אלהיך". החזיון מתגלה ביחווה של התורה אל האומה, שהחיבור הטבעי הולך ומתפרד ע"י הנסירה התרדמית, וגמר הנסירה הוא תוכן הבנין, המביא לאחדות משוכללת, ותורה חוזרת ללומדיה, וכל בנין למודי ד' ורב שלום בניך.

* עיינו גם אצל לוינס, תשע קריאות תלמודיות [נספח].

עמנואל לוינס. 1906-1995. פילוסוף יהודה צרפתי. נולד במזרח אירופה. עבר לגרמניה ושם למד אצל היידיגר. בנוסף על ספריו בפילוסופיה. כתב גם מאמרים ביהדות. בין השאר את הקריאות התלמודיות.

שני יצרים

מדוע יצר הרע דומה לזבוב?

מהר"ל, נתיבות עולם, נתיב כח היצר, פרק ב

היצה"ר דומה לזבוב, כי הזבוב הוא דבר מאוס ונפסד, אין לו קיום, ואין דבר שהוא נפסד מהר כמו הזבוב, ולכן אמר כי היצר הרע שהוא כח התאוה, שהוא מתאוה לדברים פחותים, דומה לזבוב ואין דבר מאוס כמו הזבוב, ולכן יצה"ר שבאדם מתאוה לדברים פחותים ומאוסים כמו זנות וערוה. ושמואל אמר שהוא דומה לחטה, החטה והזבוב הם שני הפכים, אין דבר שיש לו חומר נקי כמו החטה, ואין דבר פחות ושפל ומגונה כמו הזבוב. וכבר התבאר למעלה כי נמצא מחלוקת בין חכמי השכל, כי יש אומרים כי ההשתוקקות הוא אל הפכו כמו שתראה מי שהוא חם בטבע הוא משתוקק אל הקר, ויש שהם אומרים כי הדומה הוא שיאהב הדומה ונמשך אליו תמיד. ויש לפרש כי זהו מחלוקת רב ושמואל, כי רב שסובר כי יצר הרע דומה לזבוב, סובר כי הדומה מתאוה אל הדומה, ולכן אמר כי היצר הרע דומה אל זבוב, שהוא מאוס והמאוס אוהב את הדברים המאוסים, ושמואל סובר כי יצר הרע דומה לחטה, ולפיכך האדם נמשך אחר היצר הרע, כי הטוב והנקי שהוא באדם והוא דומה אל חטה שהיא נקיה ומצד הנקיות שבו נמשך אחר יצר הרע שהוא הפחיתות והמזוהם, כי החטא הוא זוהמא הפך נקיות. ובודאי אם היה האדם בלי חסרון כלל כמו שהם העליונים, אז בודאי היה בלי חסרון ואין כאן יצר הרע, אבל האדם אי אפשר שלא יהיה בו חסרון ולכן הדבר הנבחר והנקי משתוקק אל הרע ואל הפחיתות. ומסתייע הך סברא שאמרו בסוכה (נ"ב, ב) כי מניח יצה"ר כל העולם ומגרה בישראל ובת"ח מגרה יותר, וזה מפני כי

ישראל הם בעלי שלימות ות"ח עוד יותר שלימים, ושלימותם אינו כמו שלימות העליונים רק מצטרף חסרון להם והשלימות אשר בו החסרון משתוקק אל הפכו אל הרע הגמור. וזהו דעת שמואל שאמר כי יצר הרע דומה אל חטה כמו שאמרו ובישראל יותר מכולם.

ר' יהונתן אייבשיץ, יערות דבש חלק ראשון, דרוש ז

זבוב רומז ליצר העריות והפריצות, ובזה מבואר מה שאמרו [גיטין ח ע"ב] בפלגש בגבעה, ותזנה עליו פלגשו, ר"א אומר, זבוב מצא ולא הקפיד, נימא מצא והקפיד. וכבר הקשו מה ענין הך למלת ותזנהו, אבל מבואר הענין על פי סוף מסכת גיטין, כשם שיש דעות במאכל ובמשתה כן יש בנשים, יש אדם שזבוב נופל לתוך כוסו וזורקו ושותה, כך מדת כל אדם, שאשתו מדברת עם אדם בשוק ואינו מקפיד וכו', הרי הענין צניעות ופריצות נשים דומה לזבוב.

מהרש"א, חידושי אגדות כאן

הדמיון לזבוב שהוא בריה קלה וחלשה היכולה להבאיש ולקלקל את השמן הטוב, כך היצר דומה לחוט קל ההופך לאט לחבל עבות ומקלקל את האדם

כלי יקר, בראשית פרק ד פסוק ז

טעמו של דמיון היצר לזבוב, כי כל זבוב כח פיו שלו חלוש, ואין בו כח לעשות נקב בבשר שלם, אך במקום שהזבוב מוצא פתח פתוח בבשר החי, שם ירבע, ויש כחו בפיו להרחיב הפרצה. כך היצה"ר כחו חלוש לעשות פרצה בבשר חי רב פעלים, כי הצדיק בכל דרכיו אשר לא פתח ליצרו פתח כלל, א"א לו לפרוץ גדרו ולכנוס בו להחטיאו. אמנם בזמן שהוא מוצא אנשים בני גילו, הפורצים אפילו פרצה קטנה, ופותחין לו פתח לחטאת ולנדה, אז יש בידו להרחיב הפרצה ולהוסיף פשע על חטאתו כאמרו רז"ל (שבת קד). הבא לטמא פותחין לו, ויש גורסין פתחים לו, ר"ל פותח פתח אל היצה"ר שימצא מקום ליכנס דרך אותה פרצה ולהרחיבה עד עלות מכתו לאין מרפא. המשל בזה המוצא פתח סגור מכל וכל קשה לו לפותחה והמוצא הפתח קצת פתוחה נקל לו להרחיב הפתיחה עד אשר יעשה כמו שער בנפשו שהכל נכנסין בו בנקל וזה משל צודק על היצה"ר.

כלי יקר, בראשית פרק לב פסוק כה

באורו כי סתם זבוב אינו רובץ בבשר השלם שבאדם, כי אין כחו בפיו לעשות פתח חדש בבשר שלם, ע"כ הזבוב רובץ בין השפתים במקום שמוצא פתח פתוח קצת שם ירבע להרחיב פתח המכה, כך היצה"ר אינו מזדווג אל האדם השלם אשר לא פרץ גדרו כלל ולא פתח לו פתח לחטאת ולנדה, ועם האיש השלם בכל מעשיו אין לו שום שייכות ועסק כי לא יכול לו כלל, אך בזמן שהאדם מעצמו פותח לו פתח קצת ופורץ גדרו אף בעבירה קלה, אז מיד מזדווג לו היצר הרע ואומר לו אך עצמי ובשרי אתה, ואז יעלה מן העבירות הקלות אל החמורות, ומשתדל להרחיב הפרצה עד עלות חמ"ס גבר לאין מרפא, ופרץ גדרו והיה למרמס (ישעיה ה ה). כך זה המלאך סמאל שרו של עשו בראותו עניני יעקב עם עשו שהם תלויין בשמירת התורה כמ"ש והיה כאשר תריד וגו'.

ר' חיים מוולז'ין, נפש החיים, שער ג, פרק ד

הדגשת חז"ל שיצה"ר דומה לזבוב ויושב בין מפתחי הלב, כי ידוע שמשכן היצ"ט, בחלל הימיני של הלב, ומשכן היצה"ר בחלל השמאלי, כמ"ש (קהלת י) לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו, וזה אמרם שהיצה"ט שומר ומכיר את מקומו לימין תמיד, שאינו מייעץ לאדם לעולם רק לטוב אמיתי לבד, אבל היצה"ר אינו שומר את מקומו המיוחד לו בחלל השמאלי להסית לעון וחטא נגלה, אלא הוא מדלג ממקומו לפעמים גם לחלל הימין, והתדמות להאדם כיצר הטוב להנהיגו בתוספת קדושה, ואינו מרגיש שתוכה טמון ענין רע ומר ח"ו.

ישמח משה, פרשת בשלח דף קס ע"ב

במסכת ברכות (דף י ע"ב) איש אלקים קדוש הוא (מלכים ב' ד ט), מנא ידעה, שלא ראתה זבוב עובר על שלחנו,

עד כאן. והוא תמוה דהיכן מצינו דאין זבוב עובר על שלחנו של איש קדוש, ומצוה להבין דברי חכמים וחדותם. ועל פי גמרתינו יובן שהיצר מדומה לזבוב. והנה זה מבואר כי הרשע עובד רק ליצרו, והבינוני ליוצרו וליצרו, כי במלאכת שמים עושה בשביל כבוד יוצרו, ובהנאת הגופני עושה במותר להנאתו כמבואר בשמונה פרקים להרמב"ם, ומי שאינו עושה כלל להנאת עצמו אף במותר לו, רק הכל עבודה לשמים, קדוש יתקרי' כמו שאמרו רז"ל (יבמות כ' ע"א) קדש עצמך במותר לך, ועל זה נצטוונו (ויקרא יט ב) קדושים תהיו. והנה כבר פירשו הפסוק (קהלת י טז-יז) אשריך ארץ וגו' (קהלת י יז) ושריך בעת יאכלו, על פי הרמב"ם בהלכות דיעות (פ"ה ה"א) כשם שהחכם ניכר וכו'. הרי מבואר דהרואה בעין השכל, מבין בהאוכל אם עובד ליצרו או ליוצרו. ועל פי זה מבואר קדוש הוא מנא ידעה, רב ושמאל חד אמר סדין של פשתן וכו'. וכבר אמרו רז"ל (ויק"ר פכ"ד ו) כל מקום שאתה מוצא גדר ערוה וכו', ואין גדר גדול מזה שאין מהרהר כלל. וחד אמר שלא ראתה זבוב עובר על שלחנו, כי גם על שלחנו בהאכילה הבינה שאין ליצר הרע אחיזה כלל, והיינו קדש עצמך וכו' כנ"ל.

רא"ה קוק, עין איה ברכות ב' 337

סבות חטאת האדם - יש להשקיף בהם שתי השקפות: הדבר יתכן שהאדם הוא ישר בטבעו כשהוא לעצמו, אמנם מה שאנו רואים שהמון רב מבני אדם הולך מדי יום ביומו ושוגה במעשים רעים זרים ומגונים, הסבה לזאת הן הסבות החיצוניות הרבות שהן מצויות במצב החיים להמשיך את האדם אל החטא, חברות רעות ומקרים מעציבים המונעים ממנו את אור השמחה וטוב הלב, עוני וחסרון לחם המעבירים אותו על דעתו, ושאר סבות רבות ושונות שכשהם באות לפעול על לב האדם החלש הוא נופל בפחת החטאים באין מעמד. ע"כ עיקר יסוד תיקון החינוכי של האדם יהי' לפי זה, הטבת הסבות החיצוניות שהם גורמי החטאים, וממילא ילך לו בדרך ישרה כפי רוחו הישר בקרבו. הזבוב הוא סבה עקרית בחלאים רבים ורעים הבאים על האדם, מתוך שהוא נושא את החומרים הארסיים מחוללי החלאים הרעים מן החוץ, ומביאים למצב כזה שיוכלו לחדור בתוכו של אדם ולגרום לו פרעות רבות במצב קיומו וחיי. הסבות אינן קבועות, הן קופצות מתחלפות, לפעמים יהיו סבות להפסיד את האדם בנטייתו החומריות, ופעמים יהיו סבות להפסידו בנטייתו הרחניות. מפתחי הלב שנים המה, הלב הרגש אשר לאדם ישאהו אל על, לרדוף חכמה ודעת לאהוב צדק ומשרים, גם לשאוף להון ולכל תאות בשר ורוח. מתוך שהמקרים הם רבים בעולם, וקרובים אל האדם הם אותם המקרים שבהגיעם בו הם עוברים אותו, נוטים פעמים מדרך הישרה. לפעמים יגרמו המקרים החיצונים, שיטה האדם לקצה אחרון ברדיפה לחומריות, ויצא מזה עמל רב וכל דבר פשע. ולפעמים יביאוהו המקרים להתחכם הרבה או להצטדק יותר מדאי שגם זאת תביא קלקלה לא מועטת, כיושב בתענית בדלא מצי מצער נפשו, או כחסיד שוטה שציירו חז"ל. וכל אלה הנטיות ההפכיות תמצאנה לפעמים באדם אחד ג"כ כפי חילוף מצביו. ע"כ לא יתכן למצא עקבות הרע בתוכיותו של האדם כ"א בחיצוניות מצבו ובמקרי המתחלפים לבקרים, וכן מתחלף עמהם ג"כ הנטיה להרע ולצאת מדרך הישרה. ע"כ העצה העקרית היא בהטבת מצבו המוסרי של האדם להטיב מצביו החיצוניים, ולחברו בחברה הוגנת, לדאוג לפרנסתו שתהיה מצויה לו בנחת ובכבוד, ולא תעבירהו עניותו על דעתו ועל דעת קונו. והרבה כאלה מקרים חיצוניים שהם יפעלו להיטיב את תכונתו המוסרית ויעשוהו להולה משרים. יש אמנם גם השקפה הפכית, החושבת שאם היה עצם טבעו של אדם ישר לא היו המקרים מספיקים כלל לשחתו, וכבר יש בכל מקרה אופנים שיוכל האדם להשכיל על ידו שכל טוב ומוסר הגון, אלא שהדבר תלוי לפי תכונתו הקבועה הפנימית. החזיון שאנו רואים שאדם אחד יתהפך לפעמים אל נטיות שונות להרע, אינו נפתח מפני הסבות החיצוניות לבדם, כ"א עיקר הדבר הוא שיש כח רע טבוע בקרב נפשו פנימה, כח קבוע שאינו מתנוודד, ואינו צריך להביא עליו סבת חלאיו המוסריים מבחוץ, קבוע הוא, כמין חטא הוא דומה. חיטי יש בהו ציריא, היא מחולקת לשני חלקים מצד אחד ומחוברת מצ"א. הנטיה הרעה מפלסת לה נתיב בכל דרכי האדם, אם יהי' נוטה לחומריות תטה עמה הנטיה הרעה של חית האדם ופראותו, להיות כבהמה וכחיה טורפת. ואם יהיה נוטה לרוחניות, יתמשך זה הכח עצמו הקבוע בקרבו להרע ולקלקל, לחבל את מעשיו, לספחהו למוקשים רוחניים לדיעות רעות למדות פחותות וכאלה הרבה. ע"כ העיקר עפ"ז בחינוכו המוסרי של מין האנושי, להיטיב את לבו וטבעו ע"י לימוד והדרכה במוסרים ובמעשים רבים הגונים הכוללים חוקי צדק ויושר, עד שטבעו יעקת

מתכונתו הקבועה לבלע ולחבל ולפרע מוסר אל דרך ישרה והגונה. ולא במקרים החיצוניים יושע האדם תשועה נפשית כ"א במערכה פועלת על טבע נפשו פנימה.

ר' ברוך הלוי אפשטיין, תורה תמימה

לדברי שמואל, היצר דומה לחטה, קשור הדבר ורומז לדעה שעץ שאכל ממנו אדם הראשון, שהיה פיתוי היצר, חיטה היא.

ורב ושמואל שניהם מודים שהיצר קטן ואם לא מטפלים בו הוא מתעצם. זה מדמהו לזבוב שהוא יצור קטן וזה לחיטה שהיא בראשיתה צמח קטן.

ומעיר שלא נחלקו רב ושמואל על מיקומו של היצר שיושב על מפתחי הלב. וזו הסיבה שבעת הוידוי יש להכות על החזה, וכמו שכתב המגן אברהם באו"ח סימן תר"ז בסדר הוידוי, כאומר, אתה הלב גרמת לי את העוון.

מרדכי מרטין בובר, פני אדם, עמ' 345.

שני יצרים הושמו זה לעומת זה בבריאת האדם. הבורא נתנם לאדם בתורת שני משמשים, אלא שאין הם יכולים למלא תפקידם בשלמות אלא מתוך שיתוף פעולה אמיתי. "יצר הרע" הכרחי הוא לא פחות מחבירו ואפילו הכרחי יותר ממנו, שאילו לא יצר הרע לא בנה אדם בית ולא נשא אישה ולא הוליד ולא נשא ונתן (בראשית רבה ט', ז, וכן ראה קהלת ד', ד)... לפיכך יצר הרע קרוי "שאור שבעיסה" (ברכות י"ז) בבחינת חומר מתסיס ששם א-לוהים בנפש, ושבלעדי אינן עיסת האדם תופחת. ומשום כך מדרגתו של אדם קשורה בהכרח בכמות ה"שאור" שבו; "כל הגדול מחבירו, יצרו גדול הימנו" (סוכה נ"ב, ע"א). החשיבות הגדולה הנודעת ליצר הרע באה לידי ביטוי עז בדרשה לפסוק האומר, כי לאחר שברא א-לוהים את האדם, ראה את כל אשר עשה "והנה טוב מאד" (בראשית א', לא), ודרשו: "טוב מאד" זה יצר הרע, ואילו ליצר טוב ניתן רק התואר "טוב" (בראשית רבה, שם); מבין שני היצרים יצר הרע הוא, איפוא, יצר היסוד. ואין הוא מכונה רע אלא לפי האדם עושה אותו רע. לפיכך אמנם רשאי היה קין (כמו שנאמר במדרש) לענות לאלוקים התובע ממנו דין-וחשבון, שהוא, אלוקים, שברא בו את יצר הרע; אבל מענה זה אינו מענה אמת, שכן רק על-ידי האדם נעשה היצר רע. הוא נעשה רע, והוא חוזר ונעשה כך כפעם בפעם, לפי שהאדם מפריד אותו מחבירו, ובהתעצמאות זו האדם הופך את זה שנועד לשמשו – לאלילו. לפיכך אין מחובתו של אדם להמית את יצר הרע שבקרבו, אלא לחזור ולאחדו עם יצר הטוב. דוד, שלא העז לעמוד בפניו ומשום כך המיתו בתוכו – כמו שכתוב באחד ממזמוריו (תהלים ק"ט, כב): "לבי חלל בקרבי" – לא מילא חובה זו; אבל ודאי מילאה אברהם, אשר כל לבבו נמצא נאמן לפני ה', ולכן כרת עמו הברית (נחמיה ט', ח). הציווי שנצטווה האדם: "ואהבת את ה' אלוקיך בכל לבבך" – אף הוא נדרש: בשני יצריך - באיחודם (ברכות נד). באהבה לאלוקים יש לכלול גם את יצר הרע, וכך ודווקא כך היא מגיעה למעלה השלימות; וכך ודווקא כך הוא חוזר ונהיה כמו שנברא: "טוב מאד".

מרדכי מרטין בובר: 1878 - 1965. הודה דעות יהודי. עסק בתודעה דתית. במהלך חייו חיבר בין הגותו הדיאלוגית ובין התפיסה הדתית אותה זיהה בחסידות.

מותו של רבי עקיבא.

הסיפור על ר' עקיבא, נמצא בדיאלוג עם הסיפור על ר' עקיבא אותו ראינו שבוע שעבר, וכן עם סיפור אשר מובא במסכת מנחות:

תלמוד בבלי מסכת מנחות דף כט עמוד ב

אמר רב יהודה אמר רב: בשעה שעלה משה למרום, מצאו להקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות, אמר לפניו: רבש"ע, מי מעכב על ידך? אמר לו: אדם אחד יש שעתיד להיות בסוף כמה דורות ועקיבא בן יוסף שמו, שעתיד לדרוש על כל קוץ וקוץ תילין תילין של הלכות. אמר לפניו: רבש"ע, הראהו לי, אמר לו: חזור לאחורך. הלך וישב

בסוף שמונה שורות, ולא היה יודע מה הן אומרים, תשש כחו; כיון שהגיע לדבר אחד, אמרו לו תלמידיו: רבי, מנין לך? אמר להן: הלכה למשה מסיני, נתיישרה דעתו. חזר ובא לפני הקב"ה, אמר לפניו: רבונו של עולם, יש לך אדם כזה ואתה נותן תורה ע"י? אמר לו: שתוק, כך עלה במחשבה לפני. אמר לפניו: רבונו של עולם, הראיתני תורתו, הראני שכרו, אמר לו: חזור [לאחורך]. חזר לאחוריו, ראה ששוקלין בשרו במקולין, אמר לפניו: רבש"ע, זו תורה וזו שכרה? א"ל: שתוק, כך עלה במחשבה לפני

|| מומלץ לראות את הסיפור המקביל על ר' עקיבא המובא בתלמוד הירושלמי כאן [דף סז א בדפוסים הרגילים]. הפרשנים השונים ניסו לתאר את מותו של ר' עקיבא.

בין השאלות אשר בהן דנים הפרשנים, היא ההצדקה למותו של ר' עקיבא, או לחילופין משמעותו של מוות זה, והפיכתו לדגם של עבודת ה'.

רמב"ן, תורת האדם, אות קכד שער הגמול

היה מאריך באחד, עד שיצתה נשמתו באחד, יצתה בת קול ואמרה אשריך רבי עקיבא שיצאה נשמתך באחד, אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא זו תורה וזו שכרה ממתים ידך ה' ממתים וגו', אמר להם חלקם בחיים יצתה בת קול ואמרה אשריך רבי עקיבא שאתה מזומן לחיי העולם הבא. הרי שלאחר פטירתן של צדיקים אומרים עליהם שהם מזומנים לחיי העוה"ב שהוא לשון עתיד להם, הא למדת שפטירתן מן העוה"ז לכן עדין היא שהוא עולם הנשמות, ואין פטירתן לעולם הקרוי עוה"ב אלא שהם מזומנים ועתידין לו. [מבאר שמקום הצדיקים אחר מותם בעולם הנשמות היינו בגן עדן אמנם כאשר מזכירין עולם הבא אין הכוונה לעולם הנשמות אלא לעולם התחיה שיהיה לעתיד לבוא ולכן כתוב מזומנין היינו זה לא דבר עכשוי אלא עתידי.]

ר' יצחק עראמה, עקדת יצחק, שער צ

אשריך רבי עקיבא שיצאת נשמתך באחד וכל זה הוא מבואר, שהוא בכלל מה שאמר ואפילו הוא נוטל את נפשך, כי זה הענין לא יפסיד צורת האחדות כלל וזהו מה שאמר אשריך רבי עקיבא שיצאת נשמתך באחד (ברכות ס"א ע"ב), לומר שאף על פי שסרקו עצמו במסרקות של ברזל והיה עליו פגע המות רע ומר, הנה תמיד עמד טעמו בו וריחו לא נמר. [מבאר שכונת המדרש היא שאפילו אם אדם רואה דברים רעים בעולם, עליו להמשיך להאמין שה' אחד, ולא לומר ח"ו שיש שנים אחד טוב ואחד רע. אלא ה' אחד הוא והוא עושה את כל המעשים. וזאת מעלתו של ר"ע שאע"פ שיצאה נשמתו אמר שה' אחד.]

עקדת יצחק, המשך שער צ

בכל נפשך ואפילו הוא נוטל את נפשך והנה במה שאמרו חז"ל בכל נפשך ואפילו הוא נוטל את נפשך (ברכות ס"א) יראה שכווננו לענין נפלא והוא, כי אף שיראה שמפי עליון תצא הרע עליו בעניניו, ואפילו יגזרו עליו משמים המיתה או ההריגה, יהיה האחדות הזה הנזכר אצלו בתקפו וקיומו, ולא יעלה על לבבו דבר בליעל לאמר שיש שתי התחלות, או יותר כפי התחלפות סוגי הדברים המושפעים מלמעלה. [מבאר שכונת המדרש היא שאפילו אם אדם רואה דברים רעים בעולם, עליו להמשיך להאמין שה' אחד, ולא לומר ח"ו שיש שנים אחד טוב ואחד רע. אלא ה' אחד הוא והוא עושה את כל המעשים.]

ר' יהודה הלוי, ספר הכוזרי, מאמר שלישי אות ס"ה.

בשעה שהוציאו את רבי עקיבא להריגה זמן קריאת שמע היה והיו סורקים את בשרו במסרקות של ברזל והיה מקבל עליו עול מלכות שמים אמרו לו תלמידיו רבינו עד כאן אמר להם כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה בכל נפשך אפילו נוטל את נשמתך אמרתי מתי יבא לידי ואקיימנו ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו היה מאריך באחד עד שיצתה נשמתו באחד והוא האיש אשר בשעה שהרגוהו היה שואל לתלמידיו אם הגיע זמן קריאת שמע ויקראנה וכשאמרו לו רבנו עד כאן אמר להם כל ימי הייתי מצטער על מקרא זה ובכל נפשך ואפילו הוא נוטל את נפשך עכשו שבא לידי, אקיימנו והיה מאריך באחד עד שיצאה נשמתו.

הר' נפתלי צבי ברלין, הרחב דבר דברים ו, ה

...ולולא לשון הרמב"ם ז"ל הייתי מפרש עיקר לשון המשנה פ' הרואה אפי' הוא נוטל את נפשך לא מיירי במס"נ אלא על דביקות, ולשון הוא הכונה על הקב"ה, אפי' בשעה שהקב"ה נוטל א"נ מצוה לייחדו. וע"ז מביא בברכות דס"א עובדא דר"ע שקרא ק"ש בשעה שסרקו את בשרו, ואמר שבכל יום הי' מצטער על פסוק זה אמרתי מתי יבא לידי ואקיימנו כו'. ולא שהי' ר"ע מקוה למיתה רעה זו חלילה, אלא שהי' מצפה כשיגיע למות בעתו לא יתבלבל ויהי' בדעת צלולה לקיים מצות יחוד ולקרות שמע ועתה הרגיש בעצמו שהגיע למות מש"ה הי' מקבל עומ"ש באהבה. אבל עיקר דין מס"נ מדר"א הוא דנ"ל כדאי' בפסחים דכ"ה ובסנהדרין דע"ד אינהו דאמרי כר"א. והדברים עתיקים. [מבאר שחלילה לא נתאווה ר"ע למיתה משונה, אלא כוונתו היא שכל ימיו רצה לייחד כראוי את שם ה' בדעה צלולה, אף בשעותיו האחרונות, כשהקב"ה נוטל את נפשו].

|| ניתוח של הרב שג"ר על גישת ר"ע זר' ישמעאל בענין מוות על קידוש ראה בתוך: 'אהבוך עד מות' פרק ב [בארון]

